

ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE GÜVENLİK KAVRAMI
VE KOPHENHAG OKULU

*Bora İYİAT**

Özet

Uluslararası ilişkiler disiplininde; devlet, dış politika, güç ve güvenlik aslında anahtar kavramlardır. İnsanoğlu yaşamını sürdürmek için genel fiziksel gerekliliklerden sonra en çok güvende olmaya ihtiyaç duymaktadır. Uluslararası ilişkiler sisteminde güvenlik kavramı, farklı analiz düzeylerinde ve farklı ekollerce aktörlerin davranışları, evrensel ve bölgesel kavramlar ile birlikte ele alınıp incelenmektedir. Farklı analiz düzeylerinde ele alınan kavramın tüm metodolojiler için ortak noktası, güvenliğin temel değer olduğu ve kaybedildiğinde geride kalan her şeyin anlamsızlaşacağından hareketle, korunmasının birincil amaç olması ve güvenliğe yönelecek tehdit veya tehditlerin, ne surette olursa olsun ortadan kaldırılması gerektiğidir. İşte bu makale bu derece hayati olan “Güvenlik” kavramına daha yakından ve onu inceleyen yaklaşımlardan “Kopenhag Okulu” nu anlamak için hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Güvenlik, Tehdit, Savaş, Kopenhag Okulu

SECURITY CONCEPT IN INTERNATIONAL RELATIONS DISCIPLINE
AND KOPHENHAG SCHOOL

Abstract

In the discipline of international relations; state, foreign policy, power and security are actually key concepts. Human beings need to be the most secure after their general physical requirements in order to survive. In the international relations system, the concept of security, the behaviors of actors at different levels of analysis and different schools, are considered and analyzed together with universal and regional concepts. The common point of the concept, which is dealt with at different levels of analysis, for all methodologies is that security is the primary value and that the threat or threats to security should be eliminated in any way, since everything is left behind when meaningless is meaningless. This article has been prepared to understand "Kopenhagen School" more closely and to examine the concept of "Security" which is so vital.

Key Words: International Relations, Security, Threat, War, Kopenhagen School

* Bilim Uzmanı, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Şarkiyat Araştırmaları ABD, e-mail: bora.iyat@gmail.com

Giriş

Toplumlar ve onları oluşturan bireylerin iyi yaşama ve yaşam sürelerindeki doyuma ilişkin tartışmalar, öncelikle felsefi akımların başladığı çok eski çağlara kadar geriye gitmektedir. XX yüzyıl ile birlikte bu çalışmalar daha disipline edilmiş biçimde ortaya konmaya başlanmış ve özellikle bir psikolog olan Abraham Maslow tarafından günümüz sosyal bilimlerinde en çok kullanılan başvuru kaynağı “İhtiyaçlar Piramidi” kavramı literatüre kazandırılmıştır. Söz konusu piramit beş basamaklı bir yapıda ifade edilmiş ve temelde insanların hedeflerini gerçekleştirmek için birtakım istek, beklenti ve ihtiyaçlarının olduğu ve bunların farklı bir şekilde kategorize edilebileceği, kesin olarak da insanların bu piramitteki ihtiyaçlarının her basamaktakilerin asgari düzeyde karşılandıktan sonra ancak bir üst seviyeye geçilmesinin mümkün olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.¹ Maslow’un ihtiyaçlar piramidinin en alt basamağını, canlı bir varlık olan insanın yaşamını sürdürebilmesinin koşulları (yeme-içme, uyuma, cinsellik vb.) oluştururken, bir üst basamak ise “Güvenlik İhtiyacı” olarak sınıflandırılmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere insanoğlu yaşamını sürdürmek için genel fiziksel gerekliliklerden sonra en çok güvende olmaya ihtiyaç duymaktadır.

İnsanoğlu’nun bireysellikten, kabileler halinde sosyalleşmesi, ardından devletleşmesi ile bireysel olan güvenlik güdüsü bu kez de sosyal bir güdü ve devlet anlayışı hatta ihtiyacı haline evrilmiştir. Varlığın ve varlıktan doğan menfaatlerin korunması anlamına gelen güvenlik Peter Hought’un yorumuyla “Devletin kuruluşunun da maksadıdır.”² Güvenlik, savaş ve çatışma gibi sonucunda hayati risklerin olmadığı durumların genel ifadesidir. “Savaş veya daha az şiddeti olan çatışma düşmana irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemidir.”³ İfadesi yeterince net ve açık olacaktır. Böylelikle savaş olgusuyla amaçlanan kullanılan tazyik ile düşmana irademizi zorla kabul ettirmek yani ona isteklerimizi yaptırabilmek ve sonucunda düşmanın bu güç karşısında direnemeyerek pes etmesini sağlamaktır. Bunun metodolojisi ise düşman ya da rakibin basit bir değer-kayıp hesabı üzerine düşünmesini sağlayarak, kendisinden beklediğimiz fedakarlıktan daha kötü bir duruma düşürmek veya bunu hissettirmek yeterli olacaktır. Gerçek anlamda savaş bir kavga gibi gözükürken bir satranç oyunudur. Ancak bu kavga yönüyle değerlendirildiğinde tabii sonuç olarak, savaş aracılığıyla maddi ve manevi kuvvetlerin tamamının kullanılmasını gerektirdiğinden, bu kavgada tarafların kendi lehine sonuç almasını sağlayacak birçok buluşa yöneltmiştir.⁴ Savaş teriminin farklı şekillerde tanımlanması, temelde söz konusu kavramın oluşumundan, kavrama ilişkin bilginin kaynağından, kapsamından, doğasından ve bu kapsamdaki tanımlamalarda farklı inceleme düzey ve birimlerinin kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bilindiği gibi bilimsel terimler her duyanın aynı şeyi düşünmesini sağlayan bir terimsel bütünlüğe sahiptir.

Bu anlamda bir cümle içinde veya tek başına her kullanıldığında savaş ifadesi onu duyan için aynı şiddet kullanma eyleminin yalın halde açıklamaktadır. Her ne kadar kelime itibariyle aynı anlamsal bütünlükte olsa da niteliksel olarak toplumsal yapılanmaların gelişimi esas alındığında bir evrimsel süreç içinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu evrim sadece savaşın anlamını değil taraflarını da değiştirmekte bu da güvenlik ve risk kavramlarının yeniden yazılıp-okunmasına neden olmaktadır.

Güvenlik kavramından bahsederken, ortada bir riskin varlığından bahsetmek gerektiğini ifade etmiştik. Bunun dışında diğer parametreler ise; kimin, nasıl ve hangi yolla tehdit edildiğidir. Söz konusu risk ve tehditler de zaman mekâna ve olaylara göre farklılık gösterdiği gibi aynı şekilde kimin ve neyin güvenliğinin karşılığı da değişmektedir.⁵ Devletler, toplumlar ve bireyler zamanın başından, günümüze kadar farklı dönemlerde, benzer veya farklı düşmanlar karşısında kendilerini tehdit, risk altında görerek, güvenlikleri için tedbirler alarak, farklı teoriler geliştirmek zorunda kalmışlardır.

Güvenlik kavramı, yukarıda bahsettiklerimizin ışığında değerlendirildiğinde devletlerin iç ve dış politikalarının da belirleyicisi olurken bu durum aynı zamanda özellikle küresel anlamda yeni risk ve

¹ KULA Sedat – ÇAKAR Bekir, Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki, Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: 6 Sayı: 12, Bartın 2015, S. 194

² ÖZDAĞ Ümit, Milli Güvenlik Teorisi, Kripto Kitaplar, Ankara 2015, S. 7

³ CLAUSEWITZ C. V, Savaş Üzerine (Çev: Adil Demir), Kastaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2008, S. 29

⁴ ÖZGÜL Ezgi, Yeni Savaş Stratejileri ve Asimetrik Savaş, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu 2005, S.4

⁵ BAKAN Selahaddin – ŞAHİN Sonay, Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler, The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences, Cilt: 4 Sayı:2, Malatya 2018, S. 136

tehditlerin oluşmasına da neden olmuştur. Bu yönüyle de uluslararası ilişkiler disiplininin temel uğraşlarından birisi olan güvenlik konusunda farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlardan olan Kopenhagen Okulu'na geçmeden önce bu yaklaşımlara kısaca bakmak konunun daha iyi anlaşılabilmesi anlamında oldukça önemlidir.

1. Uluslararası İlişkiler Disiplininde Güvenlik Anlayışları

İnsanoğlunun, fiziksel ihtiyaçlarının tatmin edilmesinin ardından gelen en önemli güdü olan güvenlik olgusu, yukarıda bahsettiğimiz gibi bu yönüyle aynı zamanda disiplinler arası tartışmalarında önemli konularından birisidir. İşte uluslararası ilişkilerde bu tartışmanın sıklıkla yapıldığı hatta önemli bir yer tuttuğu bir alandır.

Farklı analiz düzeylerinde ele alınan kavramın tüm metodolojiler için ortak noktası, güvenliğin temel değer olduğu ve kaybedildiğinde geride kalan her şeyin anlamsızlaşacağından hareketle, korunmasının birincil amaç olması ve güvenliğe yönelecek tehdit veya tehditlerin, ne surette olursa olsun ortadan kaldırılması gerektiğidir.⁶ Uluslararası ilişkiler tarihi üzerine çalışan Batılı bilim insanları tarafından uluslararası güvenlik kavramının literatüre girişinin, Avrupa'da 1648 Westphalia Antlaşması sonrasında kurulan devletler sistemine denk geldiğini ancak bugünkü anlamında şekillenmesinin iki büyük dünya savaşının sona ermesinin ardından olduğunu kabul ederler.⁷

Bilindiği gibi uluslararası ilişkiler disiplininde; devlet, dış politika, güç ve güvenlik aslında anahtar kavramlardır. Devletlerin ortaya çıkış sebebi olarak da başlarken bahsettiğimiz, birey güvenliğini sağlama görevini de eklediğimizde bu konunun önemi daha net anlaşılacaktır. Uluslararası ilişkiler sisteminde güvenlik kavramı, farklı analiz düzeylerinde ve farklı ekollerce aktörlerin davranışları, evrensel ve bölgesel kavramlar ile birlikte ele alınıp incelenmektedir.⁸

1.1. Realist Güvenlik Anlayışı

Uluslararası ilişkiler disiplininin en eski ve temel anlayışlarından olan realizme göre; uluslararası ilişkilerin temel ve yegane aktörleri devletlerdir. Sert güç olarak adlandırılan askeri güç ve onun kullanılmasına ilişkin hiyerarşik yapıda göz önünde tutulduğunda, realistlere göre güvenlik, en önemli konu olurken,⁹ yapı itibarıyla ağırlıklı olarak tehdit algısını anarşik olarak tanımladıkları uluslararası sistemden kaynaklı konvansiyonel savaş-çatışma ile neredeyse özdeş olarak tanımlamışlardır. Bir süt otoritenin hakim olmadığı uluslararası sistemin yapısı her devletin kendi güvenliğini sağlamasına bağlıdır ki aynı zamanda temel ve ana aktör olan devletin güvenliği eşittir bireyin de güvenliği anlamına gelmektedir.

Realizmin bu bakış açısının tarihi kaynaklar açısından en eskisi, Thucydides tarafından kaleme alınan Peloponez Savaşı adlı eserdir. Yunan kent devletleri dönemine ait olan bu eserde işlenen vaka Atina'nın gücünün hızlı bir şekilde artmasının bir diğer kent devleti olan Sparta tarafından tehdit olarak algılanması, bu algının da kısa süre sonra bir savaşa dönüşmesidir. Aslında savaşların asıl sebebi güvenlik güdüsünün baskın yönüyle birlikte rakibin büyüyen gücünün yarattığı korkudur.¹⁰ İnsanların zihinsel faaliyetleri için olduğu gibi devletlerin karar mekanizmalarında önemli bir gerçeklik korku olgusudur. Korku denilen bu zihinsel faaliyeti kuşkusuz tek bir kelimeyle açıklamak çok zordur ancak basit bir tanımlama yapacak olursak korku; irade ve mantıkla kontrol altına alınması çok güç bir yakın tehdit hissidir.¹¹ Güç dengesinin bozulması sonucu oluşan bu topyekun korku hissi, kuşku ve güvenlik kaygısına yol açarak savaş için yeterli neden olmuştur.

Realizmin kuralları katı ve keskindir. Bu katı kurallar ve tahmin edilebilecek sonuçlar arasındaki paradokslar ise kolaylıkla göze çarpmaktadır. Devletler birbirlerine güven duymadıkları için sürekli güçlenme ihtiyacı duymakta iken bu durumda aslında tehdit oranını da aritmetik olarak arttırarak güvenliği riske atmaktadırlar. Bu mental karmaşık durum 1960'lı yılların sonunda realizme

⁶ SANCAK Kadir, Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 6, Trabzon 2013, S. 124

⁷ FARLANE Neil Mac – KHONG Yuen Foong, Human Security and The UN: A Critical History, Indiana University Press, Bloomington 2006, S. 25

⁸ HASER Demet, Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Güvenlik, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, S. 6

⁹ ARI Tayyar, Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği, Alfa Yayınları, İstanbul 2002, S. 160

¹⁰ HASER Demet, a.g.t, S. 15

¹¹ İYİAT Bora, Zihin Kontrolü Psikolojik Savaşın Temel İlkeleri, Kripto Yayınları, Ankara 2013, S. 27

yönelik eleştirileri arttırmış, özellikle yeni uluslararası aktörlerin ortaya çıkışıyla birlikte bunların sistemdeki öneminin kavranmasına ek olarak dünyada askeri gücün görünen yüzü ABD'nin, Vietnam'da aldığı yenilgi, realizminde yerini yeni anlayışlara bırakmasına neden olmuştur.

1.2. Neo-realist Güvenlik Anlayışı

Neo-realizm kısaca yapısalcı realizm şeklinde de tanımlanabilir. Neo-realistler aslında yukarıda bahsettiğimiz realizme yönelen eleştirilerin doğal sonucunun ilk refleksidir. Bir yandan realizme yönelen eleştirileri karşılamaya gayret etmiş diğer yandan söz konusu eleştirilerden üzerilerine düşeni alarak bir anlamda realist anlayışı modifiye etme çabasına girmişlerdir. Bu noktada, Kenneth Waltz'un "Uluslararası Siyaset Teorisi" adlı eseri Neo-realizm teorisinin öncül kaynağı olmuştur. Uluslararası ilişkileri bir sistem olgusunda analiz etmeye çalışan Waltz'a göre realistlerin iddiasında olduğu gibi anarşik bir yapı vardır ancak bunun yanında hiyerarşik bir düzende mevcuttur. Gücün esas olduğu bu yapısal düzen aslında soğuk savaşta karşılaşılan blok düzenini işaret etmektedir. Bu yapısal düzen yine Waltz tarafından "Güçler Dengesi" olarak adlandırılmıştır. Neo-realizm için bu denge uluslararası ilişkiler tarihinin tüm safhalarında rastlanılan büyük güçler ve onların oluşturduğu dengenin sonucudur. Sistemin karakteri de, bütün dünyayı domine edebilen büyük gücün karakter özelliklerine göre şekillenir.¹²

Neo-realist anlayış, işbirliği konusunda realizmden ufak farklılıklar taşımaktadır. Neo-realistler, devletler arasında işbirliğinin gerçekleşebileceği ancak sınırlı olacağını ileri sürmektedirler. İşbirliğinin sınırları ise, işbirliklerinin düzeyinden bağımsız olarak güvenlik meseleleri üzerinden şekillenecek ve hâkim güvenlik rekabeti mantığına dayanacaktır. Dolayısıyla uzun dönemli kalıcı bir barıştan veya güç mücadelelerinden arınmış bir dünyadan söz etmek mümkün değildir.¹³

1.3. İdealizm ve Kolektif Güvenlik Anlayışı

Bir başka uluslararası ilişkiler yaklaşımı olan "İdealizm" ilk olarak 1923 yılında düzenlenen bir konferansta tebliğ sunan Glasgow Üniversitesi Rektörü Sir Frederick Edwin Smith Birkenhead tarafından kullanılmıştır. Ona göre idealizm, bir üst bilinç olarak "Bir kişi ya da grubun içinde bulunduğu ya da etrafındaki gerçek veya mevcut fiziki durum ve daha ileri ve yüce bir noktaya ulaşma arzusunun felsefi olarak idealize ederken, uluslararası ilişkilerde devletler arası ilişkilerin etik değerler etrafında geliştirilmesi arzusunun" ifade etmektedir.¹⁴ İdealizm bu bakışıyla; Realist politika ekolünün temelini oluşturan ve insan denilen doğadaki en zeki ve en güçlü ancak en vahşi varlığın hayatta kalabilmek adına her zaman en iyi yemeği ve en iyi barınağı almak istediği ve tabiatta kaynaklar kısıtlı, insan ihtiyaçları da sonsuz olduğu için en iyiyi elde etmek için verilen mücadele nihayetinde insanları çatışmaya götüreceği anlayışının dışında bir yolun mümkün olduğunu söylemektedir. Bu ise ancak kolektif bir bilince ulaşarak mümkün olacaktır.

Kronolojik olarak incelediğimizde, idealizm anlayışının uluslararası ilişkiler disiplini ile yaşıt olduğu iddiasını da belirtmek gerekir. İdealizmi ortaya çıkartan nedensellik ise insanlığın şahit olduğu topyekun ilk büyük savaş olan Birinci Dünya Savaşı'dır. 1914 ve 1918 yıllarında yaşanan büyük savaşın küresel ölçeksel genişliği, yıkıcı etkisi konvansiyonel savaşın bir politik araç olarak kullanılması yerine devletleri daha rasyonel davranmaya itmeli düşüncesi idealizmin doğuşunu hazırlamıştır.

Savaşın denge unsuru olmayan bir dünyada karşılaşılmamasının daima güçlü olasılık olduğu gerçekliği üzerinde duran aynı zamanda bir akademisyen olan ABD Başkanı Woodrow Wilson, bunu önlemek adına kolektif güvenlik prensibini önermiştir. Uluslararası ilişkilerde güvenliğin tesisinin ancak barışın kalıcılığı ile inşa edilebileceğini söyleyen Wilson, 14 maddeden oluşan bir deklarasyon yayınlamış ve özetle insanlığın eğitimi, uluslararası işbirliği, serbest ticaret ve demokratik yönetimlerle savaşı aradan çıkararak barış ve güvenliği tesis etmeyi amaçlamıştır. Söz konusu ilklerin idealizmin genel çerçevesinin belirlenmesinde etkili olduğu söylenebilir.¹⁵ Bu görüşü savunanlar, Woodrow

¹² DEDEOĞLU Beril, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Yeni Yüzyıl Yayınları, İstanbul 2014, S. 77

¹³ KÜÇÜKSOLAK Övgü Kalkan, Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhagen Okulu Çerçevesinde Tartışılması, TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Cilt:4 Sayı:14 İlkbahar, Kars 2012, S. 203

¹⁴ GÖZEN Ramazan, İdealizm-Uluslararası İlişkiler Teorileri, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, S. 70

¹⁵ BAKAN Selahaddin – ŞAHİN Sonay, a.g.m S. 139

Wilson'ın önderliğinde bir araya gelerek Milletler Cemiyeti'ne liderlik etmiş ve yeni bir konsept olarak "kolektif güvenlik" temelinde yeni bir kurumsallaşmaya gidilmiştir. Buna göre, uluslararası çatışmaların şiddet yoluyla engellenmesi için şiddete başvuran devlete karşı güç birliği yapılması ve bu şekilde bir güvenlik tesisi düşüncesi değer kazanmıştır.¹⁶ Bu durum daha anlaşılır bir ifadeyle, bir caydırıcılık şemsiyesidir. Milletler Cemiyeti şemsiyesi altında örgütlenen devletlerden birisine yönelen bir tehdit veya saldırı karşısında o saldırıyı yöneltene karşı topyekun bir yanıt verileceği üzerine bina edilmiştir. Fikir babası Wilson olan bu yaklaşımın sonucunda kurulan Milletler Cemiyeti'ne ilk olarak ABD tarafından ulusal menfaatlere ters bulunarak katılmamış, ardından çıkan 1929 buhranı ile İtalya ve Almanya'da iktidara faşist yönetimlerin gelmesi başarısızlığa neden olmuştur.

1.4. Liberalizm ve Karşılıklı Bağımlılığa Dayalı Güvenlik Anlayışı

Realizme göre; Savaş ve çatışma göre savaş insan doğasından kaynaklanan ve "kaçınılması güç" bir "defo," ama mutlak sebeple haklı yönlerinin de var olduğu bir siyasi sonuç iken liberal düşünce bunun tam aksinin savunun bir yorumla uluslararası güvenlik kavramına yaklaşmaktadır. Liberal akımın temsilcileri fikirlerini, bireylerin özgürlüğü üzerine bina etmişlerdir. Bu akımın öncülerinden Hugo Grotius, insanın fitratında doğuştan olan özellikler arasında düzenli ve barış içinde toplumda yaşama isteğinin var olduğunu savunmuştur. Bu durum insanı zaten temelde erdemli bir varlık haline getirmekle birlikte devletlerin ve yönetimlerin bu haklara saygılı olmak zorunluluğunu ifade etmektedir. Grotius'a göre savaş ve çatışma da uluslararası ilişkilerin doğal ve yadsınamaz bir parçasıdır. Çünkü insanın en temel ilkesi kendisini korumasıdır. Bu durum başka bir kavram olan haklı-haksız savaş olgularını ortaya çıkarmıştır. Üstelik savaşın da barışın da kuralları olmalıdır. Liberalizm düşünürleri arasında yer alan Charles-Louis de Montesquieu, savaş ile yönetim arasında doğrudan ilişki kurmuştur. Otoriter yönetimlerin savaşa daha çok meyilli olduğunu ileri sürerek, monarşiler ile savaş arasında bir ilişki olduğunu savunmuştur. Dolayısıyla demokratik rejimleri, barışı sağlayan bir unsur olarak görmüştür.¹⁷

İdealizmde olduğu gibi liberalizmde de kolektif güvenlik anlayışı hakimdir. Bu durum "İşbirliği Odaklı Güvenlik Anlayışı" olarak özetlenebilen ve mutlak kazanç varsayımına dayalı olarak aktörlerin birliktelikleri, işbirlikleri tüm tarafların menfaatine olacaktır fikrine odaklıdır. Liberalizme göre; uluslararası hukuk düzeni de güvenliği sağlamada önemli bir değerdir. Özetle; güvenliğin tesisi, hukuk başta olmak üzere uluslararası ve ulus-üstü kurumların varlığına bağlıdır.

Hem liberalizm hem de onun bireyden çok topluma odaklı hali olan neo-liberalizm güvenliğin, devletlerin farklı nedenlerle (ekonomik, sosyal, teknolojik) birbirlerine bağlanmasından geçmektedir iddiasındadır. İşte, liberal düşüncede güvenlik inşasının temeli bu teoriye endekslidir. Keohane ve Nye tarafından geliştirilen karşılıklı bağımlılık yaklaşımı üç önemli ayak üzerine oturmaktadır. Bunlar, iletişim kanallarının çokluğu, dış politikanın gündemindeki konular arasında hiyerarşinin bulunmaması ve askeri gücün eskiye oranla önemini yitirmesidir. Devletler arası çatışmaların ağırlıklı olarak yanlış anlaşılmalardan kaynaklandığını ileri süren liberal anlayışa göre iletişimin artması ve iletişim kanallarının çoğalması hem yakınlaşmayı arttıracak hem de yanlış algılamaları ortadan kaldıracaktır. Dış politikada realizmde benimsenen salt askeri ve güvenlik odaklı konular dışında ekonomik, sosyal ve çevre bilimle ilgili konular da önemli yaşamsal alanlar olarak gündemde yer almaya başlayacak son olarak da askeri odaklı güvenlik anlayışının etkisini kaybetmesiyle birlikte askeri güç kullanımı da azalacaktır.¹⁸

1.5. Marksist Güvenlik Anlayışı

¹⁶ BOZDALIOĞLU Yücel, "Yapılandırmacı Yaklaşım (Konstruktivizm)", Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler (Ed: Haydar Çakmak), Platin Yayınları, Ankara 2007, S. 137

¹⁷ UĞUZ Ayşegül, Liberalizmde Güvenlik Kavramı ve Uluslararası Güvenliğe Getirilen Çözümler, V. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı II, Kocaeli 2016, S. 89

¹⁸ PİRİNÇÇİ Ferhat, Silahlanma ve Savaş, Dora Yayınları, Bursa 2010, S. 25

Karl Marx ve Fredrich Engels tarafından ortaya konulup, geliştirilen Marksizm, uluslar arası ilişkiler sistematığı içerisindeki vakaları ağırlıklı olarak ekonomik parametreler ve sınıfsal mücadeleler ile açıklamaktadır. Aynı şekilde Marksizm temel olarak, ciddi kapitalizm eleştirisi üzerine bina edilmiş bir düşünce sistemidir.¹⁹ Güvenlik anlayışını da sınıfsal farklılık ve eşitsizlikler üzerine kurgulayan Marksist anlayış, toplumları üretim ilişkilerinin oluşturduğunu, üretim araçlarını ellerinde bulunduran sınıfın, topluma hâkim olduğunu ve kendi varlıklarına ve çıkarlarına yönelik her tehdidi tüm topluma yönelik bir tehdit gibi genel bir algı oluşturarak güvenlik politikalarını oluşturduğunu öne sürmektedir.²⁰

Marksist anlayışa göre, güvenli bir toplumun tesis edilmesinde refah toplumunun da olması gerekmektedir ve bunun için ekonomilerin doğru yönetilmesi şarttır. Yine Marksist akımın temsilcilerinden Immanuel Wallerstein 1974 yılında Modern Dünya Sistemi adıyla yayınladığı kitabıyla o güne kadar inşa edilen uluslar arası sistemin aslında Batı ülkelerinin yaptığı keşifler sonrası doğudan batıya kaynak akışı ile ekonomik ticaretin, finansal yapının gelişmesi ve diğer sosyo-kültürel faaliyetler ile sermaye birikimi sürecinin başlattığını ileri sürerek, Sermaye birikimini ve iktisadi döngüyü ellerinde tutan Fransa, İngiltere, Hollanda gibi Batılı ülkeler sanayi devrimi ile birlikte kapitalist dünya sisteminin yapılanmasında etkin olduğunu ve merkez ülkeler ile onun periferisinde yer alan az gelişmiş ülkelerin varlığından bahisle geri kalmışlığın ve buna bağlı çatışmanın kapitalist anlayış olduğunu ileri sürmüştür.²¹

1.6. Konstrüktivist (İnşacı) Güvenlik Anlayışı

Aslında iki kutuplu ve bir denge sistemi olan soğuk savaş döneminin sona ermesi ile birlikte ortaya çıkan milliyetçi temelli çatışmalar karşısında yukarıda kısaca incelediğimiz güvenlik anlayışlarının yetersiz kaldığı görülmüştür. Böylece uluslararası ilişkiler “Eleştirel Akım” olarak nitelendirilen yeni arayışlara doru evrilmiştir.²² O tarihe kadar yorum ve analizlerde göz ardı edilen milliyetçilik ve ona bağlı sosyal olgular artık daha fazla üzerinde durulması gereken faktörler olarak ortaya çıkmıştır.

Milletler ve milliyetçilik üzerine akademik çalışmalar yapan bilim insanlarına göre; milletler ya da milliyetçiliğin oluşumuna ilişkin değerlendirme de üç temel yaklaşım bulunmaktadır. Bu üç ekolden ilki Primitif ya da ilkçi yaklaşımdır. Bu yaklaşım özünü insanlığın var oluşuna kadar dayandırır. Yani milletler aslında yaratılıştan beri vardır. Temel tezlerini ise filolojik bir mantığa yaslarlar. Onlara göre dil milletleri oluşturan tek önemli temel öğedir. Böylece insanlığın başından beri farklı dilleri paylaşan insan grupları zaten farklı değerler, inançlar, bilgiler, semboller ve ortak geçmişe sahiptirler ve doğal olarak kolektif bir kimlik taşırlar. Diğer ekol ise etno-sembolcü yaklaşımçılardır. Onlara göre de ulus tarihin ürünü, topluluğun kolektif ruhunun ifadesidir. Yani geçmiş paylaşım ve ortak kültür, ortak tarihten beslenirler. Üçüncü ve son ekol ise modernist ya da sözleşmeye dayalı ulus yaklaşımıdır ki bu yaklaşım temelde milletleri “ortak bir yasa altında yaşayan ortaklar birliği” olarak tanımlar.²³ Hangi temelde ne şekilde ele alınırsa alınsın millet ve milliyetçilik denilen sosyal - siyasal kavram bir fenomendir ve etkisi de oldukça güçlüdür.

Böylece konstrüktivistler; realistler, liberaller ve marksistlerden oluşan baskın yapısalcı akımın aksine, uluslararası sistemi analiz etmekle kalmamış bunun yanına aktörleride dahil ederken, aynı şekilde aktörlerin de içinde buldukları sosyal, mekânsal ve tarihsel şartlar ile karşılıklı bir etkileşim içinde olduklarını da ilave etmişlerdir.²⁴ Özetle konstrüktivistlere göre, çatışma güvenlik olguları sosyal-tarihi parametrelerden bağımsız düşünülmemelidir.

1.7. Feminist Güvenlik Anlayışı

¹⁹ GILPIN Robert, Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası (Çev: Murat Duran, Selçuk Oktay, M. Kadir Ceyhan, Gürkan Polat), Kripto Yayınları, Ankara 2016, S. 52

²⁰ BİRDİŞLİ Fikret, Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik Kavramları-Teori-Uygulama, Seçkin Yayınları, Ankara 2017, S. 77

²¹ KARDAŞ Şaban – BALCI Ali, Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular, Küre Yayınları, İstanbul 2016, S. 217

²² ERTEM Helin Sarı, Kimlik ve Güvenlik İlişkisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: “Kimliğin Güvenliği” ve “Güvenliğin Kimliği”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl: 8 Sayı: 16, İstanbul 2012, S. 180

²³ İYİAT Bora, Çatışan Ortadoğu, Kripto Kitaplar, Ankara 2018, S. 124

²⁴ ERTEM Helin Sarı, a.g.m, S. 184

Yakın dönemde ortaya çıkan uluslararası ilişkiler ekollerinden birisi de feminist anlayıştır. Anlayışın kökeni 20 yy sonlarında belirginleşen toplumsal cinsiyetçi bakışın, uluslararası ilişkilere adaptasyonu ile yüksek/alçak politika ayrımı, devlet, savaş, güvenlik gibi cinsiyetçi yaklaşım içeren temel konularda tartışmaları söz konusu düzleme taşımıştır. Bu anlamda başta güvenlik olmak üzere temel konularda kadının görünür kılınma çabası ve kadın deneyiminin katkısı ve uluslararası ilişkiler disiplinindeki maskülen değerlerin sorgulanmasını sağlamıştır.²⁵

Bu yönüyle feminist anlayış, maskülen egemen dış politika karar mekanizmalarının, erkeğin doğasında bulunan savaşıklık, korkusuzluk gibi tavırların güvenlik riski yarattığını, bunu önlemenin yolunun da karar alma mekanizmalarında daha çok kadının varlığı olması gerekliliği üzerine durmuştur. Bu anlamda aslında feminist teori uluslararası ilişkilerde alanın temel kavramlarına eleştirel yaklaşımı ile sistematik bir değişimin tetikleyicisi olmuş, bunun da ötesinde kadının görünür kılınmasını sağlamıştır.²⁶

2. Uluslararası İlişkiler Disiplininde Kopenhag Okulu

Bir önceki bölümde kısaca bahsetmiş olduğumuz uluslararası ilişkiler teorilerinin yanında “Kopenhag Okulu” diğer konulardan ziyade ağırlıklı olarak güvenlik paradigmasına odaklı bir yaklaşımdır.

1980’lı yıllarda ortaya çıkan ve gelişimini soğuk savaşın sonlarında ki güç boşluğun da hızlandıran devletlerin davranışları üzerine bir güvenlik anlayışını ortaya koymaya çalışan bu yaklaşım adını kurulduğu Kopenhag Üniversitesi’nden almaktadır. 1985 yılında aynı adreste “Barış ve Çatışma Araştırma Merkezi”nin kurulması ile çalışmalarına başlayan anlayışın başlangıçta ağırlıklı çalıştığı alan güvenliğin askeri olmayan boyutları ile Avrupa güvenliğidir. Kurucuları arasında Barry Buzan ve Ole Waever başta olmak üzere, Jaap de Wilde, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre gibi bilim insanlarının öncülerini oluşturduğu okula ismini veren Mc Sweeney olmuş ve isim tüm üyelerce benimsenmiştir. Okul doktrinel anlamda iki motivasyon ile hareket etmeyi amaçlarken bu motivasyonlar; güvenliği dar askeri siyasi yaklaşımdan kurtarmak ve güvenlik gibi muğlak ama önemli olan bu kavramı tutarsız olmaktan da korumaya çalışmaktır.²⁷

Kopenhag Okulu, kendisinden önce alanda yapılan çalışmalara göre bir konumlandırmaya tabi tutulacak olsa, konumunun geleneksel devlet temelli güvenlik çalışmaları ile post-yapısalcı güvenlik çalışmaları arasında bir yerde olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Kopenhag Okulu’nun teorisyenleri ilk olarak bir güvenlik kavramı tanımlı yaparak işe başlamışlardır. Okulun önemli teorisyenlerinden Barry Buzan’a göre aslında muğlak bir kavram olan güvenlik, genel ifade ile temel değerlere yönelik tehdidin yokluğu olarak ifade edilmiştir.²⁸ Bu yaklaşıma ek olarak tehdit kavramı sadece askeri alanda karşılaşılan, çatışma veya savaş ile sonuçlanan bir durum değildir. Bireylerin varlığını ve yaşamsal-sosyal faaliyetlerini risk altına sokan veya ortadan kaldırmaya yönelik her durum tehdit olarak değerlendirilmeli ve güvenliğin alanına girmektedir.²⁹

Kopenhag Okulu, üç temel yaklaşım üzerine bina edilmiştir. Bu yaklaşımlardan ilki “Sektörel Yaklaşım” ilkesidir. Bu anlayış tehdit ve ona bağlı güvenlik olgusunun kategorize edilmesine dayanmaktadır. Kopenhag Okulu’na göre sadece askeri bir konu olmayan güvenlik, sektörel yaklaşım ilkesi ile askeri güvenlik, siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik, çevresel güvenlik ve toplumsal güvenlik şeklinde beş sektörde incelenir.

²⁵ GÜRPINAR Bulut, Feminist Uluslararası İlişkilerde Güvenlik ve Barış: Suriye İç Savaşı ve Kadınlar, Alternatif Politika Dergisi, Sayı:9 Cilt:3, E-ISSN: 1309-0593, 2017, S. 471

²⁶ GÜRPINAR Bulut, a.g.m, S. 473

²⁷ BAYSAL Başer – LÜLECİ Çağla, Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme Teorisi, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl:11 Sayı:22, İstanbul 2015, S. 65

²⁸ BUZAN Barry, People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in The Post Cold War Era, Lynne Rienner Publisher, USA 1991, S. 7

²⁹ AÇIKMEŞE Sinem Akgül, “Algı mı, Söylem mi?” Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçeklikte Güvenlik Tehditleri, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt:8 Sayı: 30, Ankara 2011, S. 66

Kopenhagen Okulu'nun ikinci yaklaşımı "Güvenikleştirme"dir. Bu kavram çoğu kez okulun adının da önüne geçecek kadar temel bir yaklaşım olmuştur. Bu bir güvenlik inşa sürecidir ki temel argümanı "Söylem Analizi" ve "Söz Edimi" üzerine kuruludur.

Sosyal Bilimler araştırmalarında "Söylem" olarak adlandırılan kavram söz olarak tanımlanan gerçeklikten farklı bir değerlendirme alanıdır. Çoğu kez her iki kavram birbirinin ikamesi gibi değerlendirilse dahi bu doğru bir sınıflandırma biçimi değildir. Söylem olarak ifade ettiğimiz şey sözden çok daha derin anlamları barındıran geniş bir söz halidir. Bu yönüyle söylem; dahilinde idea, bilgi, güç gibi sosyal ilişki öğelerini barındıran bir üst durumdur. Ayrıca söylem düşüncenin eyleme dönüşmesi olarak da kabul edilebilir.³⁰ Bu ifade söylem ile dil arasında bir ontolojik ilişki kurar. Bu alanda ciddi araştırmalar yapan Edibe Sözen'e göre; söylemler insanda ve dil ile bir anlama sahip olmaktadır.³¹ Buraya kadar anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi söylem temelde bir dil eylemidir. Hal böyle olunca söylem ile ilgili ilk bilimsel çalışmalar dilbilimciler tarafından yapılmıştır. Ferdinand Saussure'e göre "Dil bir kağıda benzetilebilir. Düşünce kağıdın ön yüzü, ses ise arka yüzüdür. Kağıdın ön kısmını kestiğinizde ister istemez arka yüzünü de kesmiş olursunuz. Dilde de durum aynıdır. Ne ses düşünceden ayrılabilir, ne de düşünce sestendir..."³² yani dil ve düşünce birbirine bağlı bir bütünün müttemmim cüzüdür. Böylelikle söylenen sözler salt bir fonetik olmanın çok ötesinde insana özgü bir eylem olan düşünmenin sonucunda ortaya çıkmıştır. Benzer bir ifade de Habermas tarafından ortaya konur. Ona göre söylenen şeyler tek başına birer basit cümle olarak değerlendirilemez. Çünkü söylenen her şeyin kendisine has ruhu vardır.³³

Söylem üzerine verdiğimiz detaylı bilgilerden sonra bir metodoloji olarak söylem analizine göz atacak olursak; tanım olarak konuşma yahut yazılı metinler aracılığı ile yapılan anlamsal inceleme şekli olduğunu söyleyebiliriz. Bu inceleme neticesinde söylem konusunda bahsettiğimiz tüm özelliklerden yola çıkarak söylenen ve yazılanların mercek altına alınarak çıkarım yapılması üzerine kurgulandığını söylemek en basit ve anlaşılır tanım olacaktır. Söylem analizi bir metodoloji olarak kullanıldığında bireylerin başkalarına hitap ederken ya da düşüncelerini kağıda döktüğünde meydana gelen özneler arası zihin bileşenleri üzerine odaklanır. Burada temel olan, dil (söz) yoluyla ne yapıldığı yahut ne yapılmak istendiğidir. Bunun için analizi yapan tarafından söyleme yönelik bir takım sorular yöneltilir. Bu sorular: Kim, nasıl ve ne amaçlayarak konuşuyor? Kim, nasıl dinliyor? Kim, nasıl yazıyor ya da okuyor? Şeklinde dir. Bu sorular analizin temelinin bir hipotez değil, belirsizlikler üzerine bina edildiğinin göstergesidir.³⁴ Bu ilk aşamanın ardından söylem üç ayrı değerlendirme ile analize tabi tutulur. Bunlar semantik (anlambilimsel), sentaks (söz dizinsel) ve semiyolojik (gösterge bilimsel) analizdir.³⁵

Bu anlatılanlar ışığında Kopenhagen Okulu, uluslararası ilişkilerin önemli bir boyutu olan güvenlik kavramına yine söylem analizine bağlı olarak söz edimi kavramını eklemiştir. Bu bağlamda da güvenlik sorunlarının aktörler tarafından nasıl üretildiği, güvenliğine kastedilen obje için (referent object) varoluşsal tehdidin kimler tarafından dile getirildiği ve varoluşsal tehdiye karşı olağan üstü önlemleri kullanma süreçleri güvenikleştirme çalışmalarının merkezine koymakta³⁶ iken buradan devletler veya uluslararası sistem için tehdit unsurunun liderlerin söylemleriyle oluştuğu ya da sona erdiğini iddia etmektedir. Burada önemli hususlardan birisi de söz edimi ile ortaya konan tehdit durumunun, ivedilikle müdahale edilmesi gereken, acil önlem gerektiren halin varlığıdır. Bu önlemlerin kamuoyu tarafından tam olarak kabul edilip, tehdit karşısında alınacak önlemlere katılması, onay vermesidir.

Kopenhagen Okulu'nun üçüncü ve son güvenlik yaklaşımı ise "Bölgesel Güvenlik Kompleksleri" olarak adlandırılan somut olmayan yapıdır. Bu anlayış temelde küresel düzlem üzerinde güvenlik kompartımanlarına bölünerek analiz edilmeye çalışılır. Bu teorinin mimarlarından Buzan'a göre, yerküre üzerinde bulunan devletler güvenlik açısından aslında birbirine bağımlıdır.

³⁰ ÇELİK Hilal – EKŞİ Halil, Söylem Analizi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı:27, İstanbul 2013, S.99

³¹ SÖZEN Edibe, Söylem, Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Reflektivite, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999, S.21

³² SAUSSURE Ferdinand De, Genel Dilbilim Dersleri (Çev. Berke Vardar), Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul 2001, S.105

³³ ÇELİK Hilal – EKŞİ Halil, a.g.m, S.101

³⁴ ÇELİK Hilal – EKŞİ Halil, a.g.m S.106

³⁵ ÇELİK Hilal – EKŞİ Halil, a.g.m S.107

³⁶ MİŞ Nebi, Güvenikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenikleştirilmesi, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt:6, Sayı:2, Sakarya 2011, S.352

İyiat, B. (2020), Uluslararası İlişkiler Disiplininde Güvenlik Kavramı ve Kopenhag Okulu, AUSBD, 3(5), 3-13

Ancak tehdit ve güvensizlikler daha ziyade yakınlık ile alakalı olduğundan, birbirine yakın olan devletlerin bağımlılığı ile uzak olan devletlerin bağımlılığı birbirleri ile aynı olamazlar. Bu bağlamda, anarşi ve coğrafi ayrımlar güvenlik bağımlılığının yoğunlaştığı bölgesel kompleksler oluşturur.³⁷ Aynı şekilde ortak bir tehdide maruz olan farklı devletler arasında kurulan doğal bağılıklarda bu anlamda ifade edilmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz tüm yönleriyle Kopenhag Okulu, günümüzde güvenlik konusunu analiz etme kabiliyetiyle temel yaklaşımlardandır.

Sonuç

İnsanoğlunun en temel yaşamsal faaliyetlerinin yanında en önemli temel olgu hiç kuşkusuz güvenlik kavramıdır. Güvenlik, savaş ve çatışma gibi sonucunda hayati risklerin olmadığı durumların genel ifadesidir. Sosyal bir varlık olarak birlikte norm ve kaideler çerçevesinde birlikte yaşamaya başlayan insan için devlet kurmanın en temel nedeni de aslında güvenlik kaygısı ve güvenli yaşama arzusudur. Bu anlamda güvenlik denilen olgu birçok sosyal bilimin üzerinde çalıştığı alan olurken, doğal olarak uluslararası ilişkiler biliminin de temel inceleme sahasıdır.

Uluslararası ilişkilerin bir disiplin haline gelmesinin ardından, güvenlik konusunda onu anlamaya çalışan farklı uluslararası ilişkiler disiplinin de ilgi alanına dahil olmuştur. Bu noktada realist ekolün temsilcileri güvenliği devleti temel alarak incelerlerken, insanın doğal defosunun kötülük ve hırs olduğu noktasından bir bakış geliştirmiş aynı kuramı geliştiren neo-realistler, devletler arası ilişkilerin geliştirilmesi mümkün olabileceğini, bunun da kalıcı olmasa dahi bir güvenlik ortamı sağlayabileceği iddiasını ileri sürmüşlerdir. Realistlerin aksine liberaller, insanın özünde kötü olduğu iddiasını eleştirerek, özgürlüklerin artırılmasının güvenliği sağlayacağını ileri sürmüşlerdir. Aynı yaklaşıma Marksistler ekonomik paradigmlar üzerinden bakarken, konstruktivistler sosyal açıdan yaklaşmışlardır. Güvenlik konusunda feminist ekol gibi cinsiyetçi pencereden bakan yaklaşımların yanında aslında en rasyonel yaklaşımı ortaya koyanlar Kopenhag Okulu'nun temsilcileri olmuştur.

Söz edimi, güvenlik kompleksleri ve güvenlikleştirme yaklaşımlarıyla söz konusu yaklaşım bugün uluslararası ilişkilerde farklı tehditleri değerlendirme konusunda olan Kopenhag Okulu tehdit algısına bakışı kendisinden önceki örneklerin aksine sığ bir yaklaşımın ötesine taşımış ve sadece güvenlikleştirme değil ters güvenlikleştirme olarak tanımladığı tehdit olgusunun sona erme evresini de açıklamıştır.

KAYNAKÇA

AÇIKMEŞE Sinem Akgül, “Algı mı, Söylem mi?” Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçeklikte Güvenlik Tehditleri, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt:8 Sayı: 30, Ankara 2011

ARI Tayyar, Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği, Alfa Yayınları, İstanbul 2002

BAKAN Selahaddin – ŞAHİN Sonay, Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler, The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences, Cilt: 4 Sayı:2, Malatya 2018

BAYSAL Başer – LÜLECİ Çağla, Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl:11 Sayı:22, İstanbul 2015

BİRDİŞLİ Fikret, Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik Kavramlar-Teori-Uygulama, Seçkin Yayınları, Ankara 2017

BOZDALIOĞLU Yücel, “Yapılandırmacı Yaklaşım (Konstruktivizm)”, Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler (Ed: Haydar Çakmak), Platin Yayınları, Ankara 2007

³⁷ BAYSAL Başer – LÜLECİ Çağla, a.g.m, S. 74

İyiat, B. (2020), Uluslararası İlişkiler Disiplininde Güvenlik Kavramı ve Kopenhagen Okulu, AUSBD, 3(5), 3-13

BUZAN Barry, People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in The Post Cold War Era, Lynne Rienner Publisher, USA 1991

CLAUSEWITZ C. V, Savaş Üzerine (Çev: Adil Demir), Kastaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2008

ÇELİK Hilal – EKŞİ Halil, Söylem Analizi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı:27, İstanbul 2013

DEDEOĞLU Beril, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Yeni Yüzyıl Yayınları, İstanbul 2014

ERTEM Helin Sarı, Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: “Kimliğin Güvenliği” ve “Güvenliğin Kimliği”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl: 8 Sayı: 16, İstanbul 2012

FARLANE Neil Mac – KHONG Yuen Foong, Human Security and The UN: A Critical History, Indiana University Press, Bloomington 2006

GILPIN Robert, Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası (Çev: Murat Duran, Selçuk Oktay, M. Kadir Ceyhan, Gürkan Polat), Kripto Yayınları, Ankara 2016

GÖZEN Ramazan, İdealizm-Uluslararası İlişkiler Teorileri, İletişim Yayınları, İstanbul 2015

GÜRPINAR Bulut, Feminist Uluslararası İlişkilerde Güvenlik ve Barış: Suriye İç Savaşı ve Kadınlar, Alternatif Politika Dergisi, Sayı:9 Cilt:3, E-ISSN: 1309-0593, 2017

HASER Demet, Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Güvenlik, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018

İYİAT Bora, Çatışan Ortadoğu, Kripto Kitaplar, Ankara 2018

İYİAT Bora, Zihin Kontrolü Psikolojik Savaşın Temel İlkeleri, Kripto Yayınları, Ankara 2013

KARDAŞ Şaban – BALCI Ali, Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular, Küre Yayınları, İstanbul 2016

KULA Sedat – ÇAKAR Bekir, Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki, Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: 6 Sayı: 12, Bartın 2015

KÜÇÜKSOLAK Övgü Kalkan, Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhagen Okulu Çerçevesinde Tartışılması, TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Cilt:4 Sayı:14 İlkbahar, Kars 2012

MİŞ Nebi, Güvenikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenikleştirilmesi, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt:6, Sayı:2, Sakarya 2011

ÖZDAĞ Ümit, Milli Güvenlik Teorisi, Kripto Kitaplar, Ankara 2015

ÖZGÜL Ezgi, Yeni Savaş Stratejileri ve Asimetrik Savaş, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu 2005

PİRİNÇCİ Ferhat, Silahlanma ve Savaş, Dora Yayınları, Bursa 2010

İyat, B. (2020), Uluslararası İlişkiler Disiplininde Güvenlik Kavramı ve Kopenhag Okulu, AUSBD, 3(5), 3-13

SANCAK Kadir, Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 6, Trabzon 2013

SAUSSERE Ferdinand De, Genel Dilbilim Dersleri (Çev. Berke Vardar), Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul 2001

SÖZEN Edibe, Söylem, Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Reflektivite, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999

UĞUZ Ayşegül, Liberalizmde Güvenlik Kavramı ve Uluslararası Güvenliğe Getirilen Çözümler, V. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı II, Kocaeli 2016